

Olumlu Ebeveyn Davranışlarını Artırmaya Yönelik Video-Geri Bildirimli Müdahale Programının Anne Duyarlılığı Üzerindeki Etkisinin Türkiye’de İncelenmesi

Nebi Sümer Sabancı Üniversitesi	İrem Metin-Orta Atılım Üniversitesi	Cansu Alsancak-Akbulut Ankara Üniversitesi	Selin Salman-Engin Bilkent Üniversitesi	Aylin İlden-Koçkar Altınbaş Üniversitesi
Başak Şahin-Acar Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Selin Akkol-Solakoğlu Trinity College Dublin	Özlu Aran University of Denver	Derya Selin Çakır Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Baldan Kavaklı Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Aybegüm Memişoğlu-Sanlı Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Ece Sağel-Çetiner Adnan Menderes Üniversitesi	Didem Türe Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Anıl Özge Üstünel İstanbul Bilgi Üniversitesi	Buket Yaşar Doğu Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı bağlanma-temelli bir müdahale programı olan Olumlu Ebeveynliği Geliştirmeye Yönelik Video-Geri bildirimli Müdahale Programı-Duyarlı Disiplin versiyonunun (Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting and Sensitive Discipline, VIPP-SD) Türkiye kültürüne uyarlanması ve anne duyarlılığı üzerindeki etkinliğini incelemektir. Çalışmaya Ankara ve İstanbul’ dan görece düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip ve 9–33 ay arasında çocukları ($N_{kiz} = 48$) olan 97 anne katılmıştır. Örneklem seçkisiz olarak kontrol ve müdahale gruplarına ayrılmış, müdahale grubunda yer alan 59 anne ile duyarlık ve duyarlı disiplin temalı dört görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde annelere daha önceden çocuklarıyla etkileşimlerinin kaydedildiği kısa videolar üzerinden anne duyarlılığı konusunda bireysel geri bildirimler verilmiştir. Anne duyarlılığı, anne-çocuk etkileşimlerinin kaydedildiği video üzerinden “Ainsworth Duyarlık Ölçeği” ile değerlendirilmiştir. Annelerin duyarlı davranış ve disipline yönelik tutumları ise “Duyarlık ve Duyarlı Disipline Yönelik Tutumlar Ölçeği” ile ölçülmüştür. Bulgular, kontrol grubunda anlamlı bir etki olmadığını, müdahale grubunda ise annelerin hem gözlem ile ölçülen ebeveyn duyarlılığında hem de öz bildirimle ölçülen duyarlılığa yönelik tutumlarında son-test ve izleme aşamalarında anlamlı artış olduğunu göstermiştir. Öz bildirimle ölçülen duyarlı disipline yönelik tutumlarda ise anlamlı bir etki bulunmamıştır. Bu bulgular, VIPP-SD’nin görece toplulukçu Türkiye kültüründe yaşayan düşük ve orta sosyoekonomik düzeye sahip annelerin duyarlılığını artırmada etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Müdahale programı, olumlu ebeveynlik, anne duyarlılığı, duyarlı disiplin, video-geri bildirimi, bağlanma

Abstract

The aim of the current study was to examine the effectiveness of a culturally sensitive adaptation of a Video-feedback Intervention to promote ‘Positive Parenting and Sensitive Discipline’ (VIPP-SD) in Turkey, and to assess its effectiveness on maternal sensitivity. The study included mothers of 9-33-months-old children, with a relatively lower SES, from Ankara and İstanbul ($N_{female} = 48$). The sample was randomly divided into two groups as control and intervention. Four thematic meetings regarding sensitivity and sensitive discipline were held with the 59 mothers who were in the intervention group. Through intervention sessions, mothers were shown and provided with feedback on short videos, in which they had been recorded in the previous session, interacting with their children. Maternal sensitivity was evaluated through the ‘Ainsworth Maternal Sensitivity Scale’ by coding the recorded video clips showing mother-child interactions. Maternal behaviors and attitudes towards discipline were assessed by the ‘Maternal Attitudes toward Sensitivity and Sensitive Discipline Scale’. The results showed that there was a significant increase in mothers’ observed maternal sensitivity and reported attitudes toward maternal sensitivity in the intervention group between pre-test and post-test assessments, whereas there was no significant change in the control group. There was no significant effect of the program on self-reported attitudes toward sensitive discipline. These results suggest that VIPP-SD is effective in increasing maternal sensitivity in low-middle SES mothers in the relatively collectivistic culture of Turkey.

Keywords: Intervention program, positive parenting, maternal sensitivity, sensitive discipline, video-feedback, attachment

Yazar Notu: Bu çalışma ‘Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’ (TÜBİTAK, Program kodu: 1001, Proje no: 113K542) tarafından desteklenmiştir. TÜBİTAK’a ve makalemizi değerlendiren hakemlere değerli yorumları ve katkıları için teşekkürlerimizi sunarız.

Yazışma Adresi: Prof. Dr. Nebi Sümer, Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Orhanlı, Tuzla, 34956, İstanbul

E-posta: nebi.sumer@sabanciuniv.edu

Gönderim Tarihi: 14.08.2018

Kabul Tarihi: 19.02.2019

Güvenli bağlanma, çocukların sağlıklı psikolojik gelişimi için zorunlu bir ön koşuldur. Bağlanma kuramına göre (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978; Bowlby, 1969, 1982) bu ön koşul ancak ebeveynin, özellikle annenin, etkin duyarlılığı ile sağlanabilir. Bu nedenle son yıllarda çok sayıda ebeveyn duyarlılığını ve olumlu ana-babalığı artırmaya yönelik program geliştirilmiştir (Dozier ve Roben, 2015; Metin-Orta ve Sümer, 2016; Steele ve ark., 2014; Steele ve Steele, 2017). Bu programların etkisi programların sürelerine, içeriklerine, yöntemlerine, ebeveynlerin ve çocukların özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Son yıllarda yapılan meta analiz çalışmaları, özellikle kısa süreli ve davranışsal düzeyde müdahale amaçlayan, bebekler altı aylarını doldurduktan sonra başlayan ve video geri bildirimine dayanan müdahale programlarının oldukça etkili olduğunu göstermiştir (örn., Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn ve Juffer, 2003, 2005; Juffer, Bakermans-Kranenburg ve van IJzendoorn, 2017; Mountain, Cahill ve Thorpe, 2017; van IJzendoorn, Juffer ve Duyvesteyn, 1995).

Bağlanma temelinde geliştirilen Olumlu Ebeveyn Davranışlarını Artırmaya Yönelik Video-Geri bildirimli Müdahale Programı- Duyarlı Disiplin (Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting - Sensitive Discipline; VIPP-SD) etkili müdahale programlarının özelliklerini içeren kısa süreli ve davranış odaklı bir programdır. VIPP-SD'nin etkinliği Batı kültürlerinde klinik ve normal gruplarla yürütülen birçok çalışma ile desteklenmiştir (örn., Hodes, Meppelder, Schuengel ve Kef, 2014; Kalinauskienė ve ark., 2009; Stein ve ark., 2006; Van Zeijl ve ark., 2006). Ayrıca, VIPP programının uzun süreli etkilerini ortaya koyan bulgular da mevcuttur (Stams, Juffer, van IJzendoorn ve Hoksbergen, 2001). Ancak, bu programın etkinliği batılı olmayan kültürlerde ve düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip örneklerde sınırlı olarak incelenmiştir (örn., Negrao, Pereira, Soares ve Mesman, 2014; Yağmur, Mesman, Malda, Bakermans-Kranenburg ve Ekmekçi, 2014). Bu nedenle, bu çalışmanın amacı VIPP-SD'yi Türkiye kültürüne uyarlamak, uygulamak ve etkisini görgül olarak sınamaktır. Bu açıdan, bu çalışma Türkiye'de yapılacak bağlanma temelli ilk müdahale programı olması açısından öncü niteliğindedir. Ayrıca, bu çalışma hem erken dönem müdahale ve destek programlarının kültürel geçerliğini göstermede uluslararası yazına önemli katkı sağlayacak hem de ebeveynlere ve uygulama alanında çalışan pek çok uzmana işlevsel bir kaynak sunacaktır.

Anne Duyarlılığının Tanımlanması ve Kültürel Farklılıklar

Bağlanma ilişkisinde annenin, çocuğun stres alanında “güvenli bir sığınak”, keşif zamanlarında ise “gü-

venli bir üs” olabilmesi çocuğun güvenli bağlanmaya ulaşması bakımından oldukça önemlidir (Bowlby, 1969, 1982; Sümer, 2012). Annenin çocuğuyla ilişkisindeki davranışlarının kalitesi anne duyarlılığı ile açıklanmaktadır. Bağlanma araştırmacıları anne duyarlılığının çocuklardaki güvenli bağlanmanın en önemli öncüllerinden biri olduğunu ortaya koymuştur (de Wolff ve van IJzendoorn, 1997; van IJzendoorn, Vereijken, Bakermans-Kranenburg ve Rikensen-Walraven, 2004). Anne duyarlılığı çocuğun açık ve örtük sinyallerinin algılanması, doğru yorumlanması ve verilen cevapların uygun ve zamanında olması olarak tanımlanmaktadır (Ainsworth ve ark., 1978).

Ainsworth ve arkadaşları (1978) anne duyarlılığını birbiriyle ilişkili dört boyutta ölçmüştür. *Duyarlı – duyarlısız* anne davranışı boyutu, annenin bebeğinin örtük mesajlarını ve verdiği sinyalleri algılaması ve bunları doğru yorumlaması, buna dayanarak bebeğin duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına zamanında ve uygun tepki vermesi olarak tanımlanmaktadır. *Kabule karşı reddetme* boyutu, annenin çocuğuna karşı ne kadar kabul edici ya da çocuğuyla ilgili olumsuz beklentileri nedeniyle çocuğuna karşı ne kadar reddedici bir yaklaşım içinde olduğu ve nasıl bir atmosferde ebeveynlik yaptığını yansıtmaktadır. *İşbirliğine karşı müdahale* boyutu, annenin bebeğin bireysel özelliklerine ve isteklerine saygı göstererek bakım davranışlarını düzenleyebilme becerisini göstermektedir. *Ulaşılabilirliğe karşı ihmalkârlık* boyutu ise annenin fiziksel ve psikolojik olarak ne derece ulaşılabilir durumda olduğunu ifade etmektedir (Detaylı bilgi için bkz. Metin-Orta ve Sümer, 2016).

Tüm bebeklerin kültürden bağımsız olarak bakım verenleriyle bir bağlanma ilişkisi kurmasına karşın (van IJzendoorn ve Sagi, 2008), duyarlı ebeveynlik davranışlarının içeriği ve ifade biçimi kültürler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir (Rothbaum, Nagaoka ve Ponte, 2006; Rothbaum, Rosen, Ujii ve Uchida, 2002; Rothbaum, Wiesz, Pott, Miyake ve Morelli, 2000). Örneğin, bireyci kültürlerde annelerin çocuklarından gelen açık sinyal ve işaretlere verdikleri yanıtın kalitesi duyarlı ebeveynlik davranışı ile ilişkilendirilirken, toplulukçu kültürlerde çocukların sözel olmayan ve örtük işaret ve sinyallerini doğru anlamak duyarlı ebeveynliğin özelliklerini oluşturmaktadır (Rothbaum ve ark., 2006, 2002, 2000; Sümer, 2012). Bunun yanı sıra, güvenli bağlanmayı yordayan ebeveynlik davranışları da kültürden bağımsız değildir. Toplulukçu kültürlerde güvenli bağlanma ile ilişkili ebeveynlik davranışlarına örnek olarak duygu odaklı ve sözel olmayan iletişim, uzun süren fiziksel temas ve çocuğun dikkatini sosyal nesnelere yönlendirme eğilimi içeren ebeveyn davranışlarını görmekteyiz (Richman, Miller ve LeVine, 1992; Rothbaum ve ark., 2006, 2000; Völker, Keller, Lohaus, Cappenburg

Tablo 1. VIPP-SD'nin Duyarlık ve Duyarlı Disiplin Temaları

	1. Seans	2. Seans	3. Seans	4. Seans
Duyarlık Temaları	Keşif ve bağlanma davranışları	Çocuğu tanımlama/ anlama	Duyarlık zinciri	Duyguların paylaşımı
Duyarlı Disiplin Temaları	Açıklama yapma ve dikkat dağıtma	Olumluyu pekiştirme	Duyarlı mola zamanı	Empati kurma

ve Chasiotis, 1999). Bireyci kültürlerde ise çocuktan gelen açık sinyallere cevap verici, göz teması içeren, sözel bilgi odaklı iletişimin yer aldığı ve çocuğun dikkatini fiziksel nesnelere yönlendiren ebeveynlik davranışları güvenli bağlanmayla ilişkilidir (Richman ve ark., 1992; Rothbaum ve ark., 2006, 2000; Völker ve ark., 1999). Anne duyarlığında görülen bu farklılıklar, kültüre özgü sosyalleşme hedeflerini yansıtmaktadır ve o bağlama göre uyumludur. Örneğin, bireyci kültürlerde, duyarlı davranışlar çocuğu keşfetmeye, bağımsızlığa ve özerkliğe yöneltirken; toplulukçu kültürlerde, duygusal yakınlık, anne-çocuk arasındaki karşılıklılığa yönelmektedir (Rothbaum ve ark., 2000, 2002, 2006).

Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, anne duyarlığı ve güvenli bağlanmayı yordayabilecek kültüre özgü ilgi ve bakım davranışlarının incelenmesi, bağlanmayla ilişkili davranışları derinlemesine anlamak (Posada, Carbonell, Alzate ve Plata, 2004) ve uygulanacak müdahale programlarının özelliklerini belirlemek bakımından önemlidir. Türk toplumunun son yıllardaki sosyokültürel değişimi Kağıtçıbaşı'nın (2005, 2007) "psikolojik/duygusal bağlılık modeli" doğrultusunda incelendiğinde, sanayileşme ve kentleşme ile Türkiye'de değişen yaşam tarzı özellikle gelişmiş kentsel kesimde yaşayan ebeveynler için çocuklarının hem özerk hem de ailesine duygusal olarak bağlı olmasını önemli kılmıştır. Diğer bir deyişle, "özerk ve duygusal yakınlık" modern Türkiye ailesinin vurgulanan değerleri haline gelmiştir. Ayrıca, geçmiş çalışmalar Batı toplumlarında güvensiz bağlanma ile ilişkili olan kontrolcü davranışların Türkiye örneğinde ilgi ve yakınlık göstergesi olarak algılandığını ortaya koymuştur (Sümer ve Kağıtçıbaşı, 2010). Bu bakımdan, uygulanacak müdahale programının sosyokültürel bağlama uygun olarak fiziksel temas, duygusal bağlılık, yakınlık ve sevgiye önem veren, bunun yanında özerkliği destekleyen, düzenleyici ve açıklayıcı kontrol içeren özellikler barındırmasının daha etkili olacağı öngörülebilir (Metin-Orta ve Sümer, 2016). Bu anlamda, bir sonraki bölümde detaylarına yer verilen VIPP-SD programının içerdiği temalar ve kullanılan yöntemler ile Türkiye bağlamına uygun özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Olumlu Ebeveyn Davranışlarını Artırmaya Yönelik Video-Geri bildirimli Müdahale Programının Özellikleri ve Etkinliği

Bağlanma kuramı temelinde geliştirilen VIPP programı ilk olarak çocuklarını evlat edinen annelere uygulanmış (Juffer, 1993) ve Leiden Üniversitesi Çocuk ve Aile Çalışmaları Merkezi'nin çalışmaları ile son halini almıştır (Juffer, van IJzendoorn ve Bakermans-Kranenburg, 2008c). Daha sonraki yıllarda farklı temalar da eklenerek, güvensiz bağlanan annelerin zihinsel temsillerini değiştirmek amacıyla *VIPP- Zihinsel Temsil (VIPP-R)* programı ve çocukların dışa vurum problemlerini azaltmak amacıyla *VIPP-Duyarlı Disiplin (VIPP-SD)* programı geliştirilmiştir (Juffer, Bakermans-Kranenburg ve van IJzendoorn, 2008a). Duyarlı ebeveynlik ve duyarlı disiplin temelli yapılandırılmış olan VIPP-SD programı 4 temalı ev görüşmesinden oluşmaktadır (Juffer ve ark., 2008a, 2008c). Görüşmelerde ele alınan ilk iki tema çocuğun davranışına odaklanırken, son iki tema ise annenin çocuğa yönelik davranışına odaklanmaktadır. Bireysel geri bildirimlere dayalı bu programın en temel özelliği, annelerin video görüntüleri üzerinden kendi davranışlarını gözlemleyebilmesini ve çocuklarının işaretlerini fark ederek duruma onların açısından bakabilmesini sağlamasıdır (Juffer ve ark., 2008a). Bu yolla annenin olumlu ebeveynlik davranışları geliştirilmesi ve farkındalık kazanması amaçlanır. Bu temalara Tablo 1'de ve yöntem kısmında detaylı olarak değinilmektedir.

Programın anne duyarlığı ve güvenli bağlanma üzerindeki olumlu etkisi çok sayıda çalışma ile desteklenmiştir. Örneğin, güvensiz bağlanan annelerde (Bakermans-Kranenburg, Juffer ve van IJzendoorn, 1998; Klein-Velderman, Bakermans-Kranenburg, Juffer ve van IJzendoorn, 2006; Klein-Velderman, Bakermans-Kranenburg, Juffer, van IJzendoorn, Mangelsdorf ve Zevalkink, 2006), duyarsız annelerde (Kalinauskiene ve ark., 2009), yeme bozukluğu olan annelerde (Stein ve ark., 2006), öğrenme güçlüğü çeken annelerde (Hodes ve ark., 2014), evlat edinmiş annelerde (Juffer, Hoksbergen, Riksen-Walraven ve Kohnstamm, 1997; Juffer, Bakermans-Kranenburg ve van IJzendoorn, 2005), dışa vurum problemleri olan çocukların annelerinde (Van Zeijl ve ark., 2006), otizmlili çocukları olan annelerde (Poslawsky

Tablo 2. Katılımcılara İlişkin Sosyo-demografik Bilgiler

	Müdahale (N = 65)	Kontrol (N = 40)	Toplam (N = 105)
Cinsiyet			
Kız	38 (%61.3)	12 (%30)	50 (%47.6)
Erkek	27 (%41.5)	28 (%70)	55 (%52.4)
Kardeş Sayısı			
Hiç	29 (%44.6)	22 (%55)	51 (%48.6)
Bir	30 (%46.2)	12 (%30)	42 (%40)
İki ya da daha fazla	3 (%4.6)	5 (%12.5)	8 (%7.6)
Kayıp veri	3 (%4.6)	1 (%2.5)	4 (%3.8)
Doğum Sırası			
Birinci	29 (%44.6)	21 (%52.5)	50 (%47.6)
İkinci	30 (%46.2)	14 (%35)	44 (%41.9)
Üçüncü ya da üzeri	3 (%4.6)	4 (%10)	7 (6.6)
Kayıp veri	3 (%4.6)	1 (%2.5)	4 (%3.8)
Anne Eğitimi			
Okuma yazma bilmeyen	1 (%1.5)		1 (%1)
İlkokul	7 (%10.8)	6 (%15)	13 (%12.4)
Ortaokul	13 (%20)	10 (%25)	23 (%21.9)
Lise	31 (%47.7)	19 (%47.5)	50 (%47.6)
Üniversite (2 yıllık)	5 (%7.7)	1 (%2.5)	6 (%5.7)
Üniversite (4 yıllık)	5 (%7.7)	3 (%7.5)	8 (%7.6)
Kayıp veri	3 (%4.6)	1 (%2.5)	4 (%3.8)
Baba Eğitimi			
Okuma yazma bilmeyen	1 (%1.5)		1 (%1)
İlkokul	12 (%18.5)	5 (%12.5)	17 (%16.2)
Ortaokul	8 (%12.3)	10 (%25)	18 (%17.1)
Lise	30 (%46.2)	15 (%37.5)	45 (%42.9)
Üniversite (2 yıllık)	4 (%6.2)	2 (%5)	6 (%5.7)
Üniversite (4 yıllık)	7 (%10.8)	7 (%17.5)	14 (%13.3)
Kayıp veri	3 (%4.6)	1 (%2.5)	4 (%3.8)
Gelir Düzeyi			
0-1000 TL	11 (%16.9)	7 (%17.5)	18 (%17.1)
1000-1500 TL	18 (%27.7)	11 (%27.5)	29 (%27.6)
1500-2000 TL	11 (%16.9)	8 (%20)	19 (%18.1)
2000-3000 TL	14 (%21.5)	5 (%12.5)	19 (%18.1)
3000-4000 TL	4 (%6.2)	3 (%7.5)	7 (%6.7)
4000 TL ve üzeri	3 (%4.6)	5 (%12.5)	8 (%7.6)
Kayıp veri	4 (%6.2)	1 (%2.5)	5 (%4.8)

ve ark., 2014, 2015), prematüre ve kronik rahatsızlığı olan çocukların annelerinde (Cassibba ve ark., 2008), düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerde (Negrao ve ark., 2014) ve evde ve merkezde bakım veren kişilerde (Elicker, Georgescu ve Bartsch, 2008; Groeneveld, Vermeer, van IJzendoorn ve Linting, 2011) programın etkili olduğu gösterilmiştir. Buna ek olarak, DRD4 genetik alelleri taşıyan ya da duygusal bakımdan kırılgan mizaca sahip olan çocuklarda bu programın daha fazla etkili olduğu bulunmuştur (Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, Mesman, Alink ve Juffer, 2008; Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, Piljman, Mesman ve Juffer, 2008; Klein Velderman, Bakermans-Kranenburg, Juffer ve van IJzendoorn, 2006). Özetle, bu program hem risk altında olan çocuklu ailelere bir destek, hem de sorunlu ya da mizacı ve genetik özellikleri bakımından hassas çocuğu olan aileler için bir müdahale programı olarak etkili olmaktadır (Metin-Orta ve Sümer, 2016).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, yüksek etki gücüne sahip bu programın farklı bağlamlarda uygulanması çocukların sağlıklı duygusal ve sosyal gelişmelerini destekleme adına önem arz etmektedir. Ancak bildiğimiz kadarıyla ülkemizde bağlanma temelli bir müdahale ve destek programı geliştirilmemiştir. Bu bilgiler ışığında, bu çalışmanın amacı olumlu ebeveyn davranışlarını artırmaya yönelik olarak geliştirilen video-geri bildirim dayalı müdahale programını (VIPP-SD) Türkiye kültürüne uyarlamak ve anne duyarlılığı üzerindeki etkisini kontrollü deneysel bir yöntemle incelemektir. Diğer bir ifadeyle, müdahale grubundaki annelerin son-test ve izleme ölçümlerinde gözlemlenen duyarlı davranışlarının ön-test ölçümlerine göre anlamlı düzeyde artması; kontrol grubundaki annelerin ise ön-test, son-test ve izleme ölçümlerinde bir fark göstermemesi beklenmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Çalışmaya çocukları 9-33 ay arasında olan, Ankara ve İstanbul'da ikamet eden 105 anne-çocuk çifti katılmıştır. Aileler eşleşmiş hedef grup örnekleme doğrultusunda, müdahale ($N = 65$) ve kontrol gruplarına ($N = 40$) seçkisiz olarak atanmıştır. İki grupta yer alan katılımcıların özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır. Aşağıda açıklanan dahil edilme ölçütlerini sağlıyor olmasına karşın ailelerin bir kısmı araştırma sırasında ayrılmıştır. Bu nedenle analizlerde kullanılan son örneklem 97 anne-çocuk ($N_{Ank} = 71$, $N_{Ist} = 26$) çiftinden oluşmaktadır.

Ailelerin 59'u müdahale grubunda, 38'i kontrol grubunda yer almıştır. Müdahale grubunda yer alan anne-çocuk çiftinden 39'u ($N_{kiz} = 22$, $N_{erkek} = 17$) Ankara'dan, 20'si ($N_{kiz} = 14$, $N_{erkek} = 6$) İstanbul'dan katılmış-

tır. Kontrol grubunda yer alan anne-çocuk çiftinden 32'si Ankara'dan ($N_{kiz} = 11$, $N_{erkek} = 21$), 6'sı İstanbul'dan ($N_{kiz} = 1$, $N_{erkek} = 5$) katılmıştır. Annelerin yaş ortalaması 29.7 ($S = 5.07$) ve çocukların yaş ortalaması 19.37 aydır ($S = 6.61$). Annelerin 14'ü lisans/ön lisans mezunu (%14.4), 48'i lise mezunu (%49.5), 21'ü ortaokul mezunu (%21.6) ve 12'si ilköğretim mezundur (%12.4). Ailelerin büyük çoğunluğunda ($N = 94$, %96.9) anne ve baba birlikte yaşamaktadır. Çocukların 48'i ilk çocuk (%49.5), 41'i ikinci çocuktur (%42.3), diğerlerinin doğum sırası üç ya da daha fazladır.

Örneklemin Seçilmesi ve Çalışmaya Dahil Etme Ölçütleri

Katılımcılara, 1) Aile Sağlık Merkezleri ve Muhtarlıklar, 2) Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi, 3) Proje web sitesi ve 4) İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan öğrenciler aracılığıyla ulaşılmıştır. Katılımcılar belirlenen ölçütler doğrultusunda seçilmiştir. Bu ölçütler, annenin birincil bakım veren olması, ev hanımı olması, kronik bir sağlık sorunu olmaması, çocuğunu ya da yakın zamanda aile bireylerinden birini kaybetmemiş olması ve çocuğunun da kronik pediatrik bir sağlık sorunu olmamasıdır. Ölçütleri sağlıyor olmasına karşın aile ve ev ortamına ilişkin nedenlerden ötürü bazı aileler çalışmaya hiç katılamamış, bazıları ön-test veya son-test ölçümünün ardından, bazıları ise müdahale sırasında çalışmadan ayrılmak durumunda kalmıştır. Ailelerin çalışmaya katılamama ya da çalışmadan ayrılma gerekçeleri arasında annenin video çekimine ilişkin olumsuz tepkisi ve güvensizliği, araştırmaya vakit ayıramaması, işe başlaması, ruhsal problemlerinin olması, eşi ile tartışması, eş/kayınvalide/kayınpederin izin vermemesi, uzun süreliğine şehir dışına çıkması veya başka şehre taşınması yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Olumlu Ebeveyn Davranışlarını Artırmaya Yönelik Müdahale Programı (VIPP-SD, Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting-Sensitive Discipline). Bağlanma kuramı temelinde Juffer ve ark. (1993, 2008b) tarafından geliştirilen bu program sistematik davranış temelli bireysel geri bildirimler vererek ilgi-bakım veren kişinin (annenin) duyarlı davranışlarını artırmayı amaçlamaktadır. Görüşmelerde annelere duyarlı ebeveynlik ve disiplin yöntemleri konularında yapılandırılmış bilgiler verilir. Programda yer alan dört temel görüşmede ele alınan temalar sırasıyla şunlardır: (1) Çocuğun keşif davranışı ile bağlanma davranışı arasındaki denge, (2) Çocuğu tanımlama/anlama, (3) Duyarlılık zinciri ve (4) Duyguların paylaşımı. Görüşmelerde ele alınan temaya uygun şekilde, görüşmeden önce seçilen görüntülere odaklanılarak anneye farkındalık kazandı-

rilması amaçlanır (Bkz., Tablo 1). Temalı görüşmelerin içeriği aşağıda özetlenmektedir.

Tanışma görüşmesi: Müdahale programı başlamadan önce anneler çalışma hakkında bilgilendirilir ve bir sonraki görüşmede kullanılacak anne-çocuk etkileşimleri (örn., ‘tek başına oynama’, ‘beraber oynama’, ‘kitap okuma’, ‘yasak oyuncak’ vb.) videoya alınır. Kısa süreli etkileşimlerin videoya çekilmesi (dördüncü temalı görüşme dışında) her görüşmede tekrarlanır. Temalı görüşmelerde video çekimlerinin ardından araştırmacı anne ile birlikte daha önceden videoya kaydedilen etkileşimleri baştan sona gözden geçirir ve bunlar üzerinden anne ile karşılıklı görüşür/tartışır. Bu çalışmada ön-test ölçümleri için anne ve çocuğun serbest oyunları yaklaşık 10 dakika süreyle videoya kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra anneden geniş kapsamlı bir anket doldurması istenmiştir.

Birinci (temalı) görüşme: Araştırmacı, tanışma görüşmesi ile ilk temalı görüşme arasındaki zaman zarfında video kaydını yalnız olarak izler, ilgili temaya uygun olarak annenin davranışlarını ve çocuğun tepkilerini yakalayan görüntüleri seçer, bu görüntüler üzerinden anneye gözden geçirilecek noktaları belirler ve verilecek geri bildirimleri hazırlar. Geri bildirim en önemli özelliği annenin hali hazırda gösterdiği olumlu davranışları saptamak ve bu davranışlara odaklanmaktır. Bu yöntem hem görüntülerdeki anne-çocuk etkileşimine dair olumlu bir atmosfer yaratmayı hem de anneye aslında kendisinin çocuğuyla iletişimde yetkin olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. İlk görüşmede, anneye çocuğun bazı davranışlarının keşif amaçlı, bazı davranışlarının ise bağlanma temelli olduğu anlatılır, video kaydı kullanılarak bu davranışlar arasındaki farklılıklar gösterilir. Örneğin, çocuğun annesiyle göz teması kurmaya çalışması ya da yakınlık arayışına girmesi bağlanma davranışları olarak gösterilirken, oyun oynama girişimleri keşif davranışları olarak gösterilir. Disiplin konusunda ise annelere çocuklarının uygun olmayan davranışlarını azaltabilmeleri için çocuğa konulan kuralın nedenini açıklamanın, çocuğunun dikkatini dağıtmanın ya da başka tarafa çekmenin önemi örneklerle açıklanır.

İkinci (temalı) görüşme: Bu görüşmede annelerin çocuklarının verdiği işaretleri doğru tanımları üzerinde durulur. Video kaydında çocuğun davranışları izlenir ve anneden çocuğun davranışlarını, tepkilerini, ya da ne anlatmak istediğini yorumlaması istenir. Örneğin, belli bir görüntü gösterilerek, anneden o an çocuğun yüz ifadesini okuması ve çocuğun ne anlatmak istediğini yorumlaması talep edilir. Bir başka yöntem ise araştırmacının çocuğun tepkilerini yorumlaması ve anneye bunları tartışmasıdır. Örneğin araştırmacı, yeni bir oyuncakla oynarken çocuğun yüz ifadesinden onun çok heyecanlı ve meraklı görüldüğünü ya da bir aktiviteyi bitirdiklerinde çocuğun çok sıkılmış olduğunu ya da çocuğun hal ve tavırlarından annesine fiziksel olarak daha yakın olmak istediğini söyleyebilir. Bu

yorumlara annenin ne kadar katılıp katılmadığı sorulur ve mümkün olduğunca çok yorum yapması istenir. Annelere çocuğun davranışlarının farklı yorumlanabileceği gösterilir. Disiplin konusunda ise annelere çocuğu anlama, dikkat dağıtma, erteleme, çocuğu övme, baskıcı olmayan disiplin ve olumsuz pekiştirme yerine olumlu pekiştirme konuları üzerine örneklerle açıklamalar yapılır.

Üçüncü (temalı) görüşme: Bu görüşmede, annelere çocuklarının ve kendi tepkilerinin nasıl bir etkileşimde olduğu gösterilir. Bunu yaparken “duyarlık zincirinden” yararlanır. Duyarlık zinciri temelde üç unsurdan oluşur: (1) çocuğun işareti, (2) annenin karşılığı ve (3) çocuğun tepkisi. Anneye video üzerinden çocuğun sinyali, annenin bu sinyal karşısında verdiği cevap ve çocuğun bu cevap karşısında verdiği tepki gösterilir. Bu zincir ile annelere, çocukların olumlu (örn., bakışma, gülme, oyuncak ile oynama) ve olumsuz (örn., ağlama, sızlanma) davranışlarına verecekleri tepkinin çocuğun bir sonraki davranışını nasıl etkilediğini göstermek amaçlanır. Annenin olumlu tepki vermesiyle, çocuğun ihtiyaçlarının karşılandığı, çocuğun kendini güvende ve anlaşılabilir hissettiği gösterilir. Zincirin sonunda çocuğun verdiği olumlu tepkiler (örn., mutlu bir gülümseme, ağlamayı sonlandırma, anneye olumlu etkileşime girme) annenin davranışlarının ne kadar doğru ve çocuğun bundan ne kadar memnun olduğunu göstermektedir. Bu zincir teması annelere çocuklarının mutlulukları için ne kadar önemli olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Disiplin konusunda önceki disiplin konularına ek olarak “duyarlı mola” kavramı annelere açıklanır.

Dördüncü (temalı) görüşme: Bu görüşmede ise annelerin çocuklarının olumlu ve olumsuz duygu durumlarına nasıl eşlik edebildikleri gösterilir ve uyumlu duygu paylaşımları takdir edilir. Görüşmelerdeki ilk iki tema çocuğun davranışlarına yönelik iken, son iki tema annenin davranışları üzerinedir. Dolayısıyla, program bir bütün olarak hem çocuğun işaretlerini doğru tanıma hem de bu işaretlere doğru tepki verebilme üzerine annelere farkındalık ve yetkinlik kazandırmayı amaçlamaktadır. Disiplin konusunda annelere daha çok çocuğa anlayış gösterme (empati) ve davranışlarının sonuçlarını açıklama konularında bilgi verilir. Son görüşmede ise ilk görüşmede olduğu gibi gözleme ve anne bildirimine dayanan son-test ölçümleri alınmıştır.

Ainsworth Anne Duyarlık Ölçeği (ADÖ). Ainsworth, Bell ve Stayton (1974) tarafından anne duyarlılığını ölçmek için geliştirilmiş gözleme dayalı bir ölçümdür. Bu çalışmada, anne-çocuk çiftlerinin 10 dakikalık serbest oyunları video kaydına alınmış, annelerin duyarlı ve duyarlı davranışları 9 aralıklı bir ölçek üzerinden ($1 = \text{Çok duyarlı}$, $3 = \text{Duyarsız}$, $5 = \text{Biraz duyarlı}$, $7 = \text{Duyarlı}$, $9 = \text{Yüksek duyarlı}$) dört kodlayıcı tarafından değerlendirilmiştir. Bu ölçekte anne, bebeğin işaretlerini ve ihtiyaçlarını doğru anlayıp yorumlayabilme ve bunlara uygun ve hızlı tepki verebilme becerisine göre duyarlık puanı almıştır. Bu

ölçek mevcut çalışma kapsamında araştırmacılar tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirliğin hesaplanması amacıyla kayıtların %27'si iki kodlayıcı tarafından kodlanmıştır. Buna göre yapılan analizler sonucu grup içi (intra-class) korelasyon ortalamaları ön-test kodlamaları için .89 ve son-test kodlamaları için .70'tir.

Duyarlık ve Duyarlı Disipline Yönelik Tutumlar Ölçeği. Bu ölçek, annenin ebeveynliğe, duyarlılığa ve duyarlı disipline ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla Bakermans-Kranenburg ve van IJzendoorn (2003) tarafından geliştirilmiş 18 madde ve iki alt ölçekten oluşan bir ölçümdür. Bunlar, dokuzar maddelik Duyarlılığa Yönelik Tutumlar (DYT; örn., "Çocuğumu günde en az bir kez övmek, ona güzel söz söylemek gerektiğine inanıyorum.") ve Duyarlı Disipline Yönelik Tutumlar (DDYT; örn., "Eğer bir çocuk hiç söz dinlemezse cezadan başka bir şey işe yaramaz.") alt ölçekleridir. Tüm maddeler bu çalışma kapsamında Türkçeye çevrilmiş ve 6 aralıklı ölçek ($I = Kesinlikle katılmıyorum, 6 = Kesinlikle katılıyorum$) üzerinden değerlendirilmiştir. Duyarlı disiplin alt ölçeğindeki ters maddeler düzenlenerek, madde analizi sonucunda bir madde çıkarılmıştır. Yüksek puanlar annelerin duyarlılığa ve duyarlı disiplin davranışlarına yönelik olumlu tutuma sahip olduğunu göstermektedir. DYT alt ölçeği için iç tutarlık katsayıları kontrol grubunda .77, müdahale grubunda .72'dir. DDYT alt ölçeği için tutarlık katsayıları kontrol grubunda .65, müdahale grubunda .72'dir.

İşlem

Bu çalışma olumlu ebeveynlik davranışlarını artırma ya yönelik geliştirilmiş olan, video-geri bildirimine dayalı müdahale programını Türkiye örnekleme uyarlamayı amaçlayan ve "Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu" (TÜBİTAK, Program kodu: 1001, Proje no: 113K542) tarafından desteklenen geniş kapsamlı araştırma projesinin bir parçasıdır. Çalışma, pilot çalışma ve programın uyarlanması, uygulama çalışması ve izleme çalışması olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, Türkçeye çevrilen program dokümanlarının gerçek ortamda değerlendirilmesi ve uygulayıcılar arasında tutarlığın sağlanması için pilot çalışma yapılmıştır. İkinci aşamada, müdahale uygulaması ve kontrol görüşmeleri gerçekleştirilmiş; uygulamanın etkinliğini değerlendirebilmek için ön-test ve son-test ölçümleri alınmıştır. Son aşamada ise, uygulamanın uzun süreli etkinliğini değerlendirebilmek için son görüşmeyi takiben izleme ölçümleri alınmıştır. Böylece, müdahale grubuna dördü uygulama, üçü ölçüm (ön-test, son-test ve izleme) olmak üzere yedi kez, kontrol grubuna ise üç kez ziyarette bulunulmuştur. Tüm aile görüşmeleri baştan sona ortalama 132.19 gün ($S = 44.19$) sürmüştür. Uygulama görüşmeleri arasında geçen ortalama süreler birinci ve ikinci görüşme arasında 14.99 gün ($S = 4.90$), ikinci ve üçüncü görüşme arasında 16.22 gün ($S =$

7.28), üçüncü ve dördüncü görüşme arasında 19.11 gündür ($S = 9.39$). Son-test ve izleme arasında geçen ortalama süre ise 227.45 gündür ($S = 71.07$).

Çalışmada kullanılan ölçüm araçları geçmiş çalışmalar dikkate alınarak belirlenmiştir. Anne duyarlılığı, hem anne bildirimine dayalı ölçümle (Duyarlı Davranış ve Disipline Yönelik Tutumlar Ölçeği) hem de gözleme dayalı ölçümle (Ainsworth Duyarlılık Ölçeği) ön-test, son-test ve izleme aşamalarında ölçülmüştür. Etkinin bağımsız olarak değerlendirilmesi için gözleme dayalı ölçümler çift kör yöntemi benimsenerek video üzerinden farklı kodlayıcılar tarafından değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, çocuğun yaşı, cinsiyeti, annenin eğitim düzeyi gibi değişkenler de ölçülmüştür.

Birinci aşama: Pilot çalışma ve programın uyarlanması. Pilot çalışmaya başlamadan önce ilk olarak anne-çocuk gözlemleri konusunda deneyimli psikoloji yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile öğretim elemanlarından oluşan araştırma ekibi, uygulama dokümanlarını (örn., uygulama el kitabı, bilgilendirme kitapçığı) ve kullanılacak olan ölçekleri Türkçeye çevirmiş ve uygulama protokolünü hazırlamıştır. Araştırmacılar daha sonra Leiden Üniversitesi Aile ve Çocuk Merkezi'nde görevli bir uzman tarafından verilen dört günlük *VIPP-SD* Müdahale Programı Uygulama eğitimini tamamlayarak ve bir anne-çocuk çiftiyle dört temalı görüşme yaparak uygulayıcı sertifikası almaya hak kazanmıştır. Ana örneklem dışında yer alan anne-çocuk çiftleriyle yapılan ve uzmandan geri bildirim alarak gerçekleştirilen bu görüşmeler sayesinde uygulama sırasında ortaya çıkabilecek sorunlar belirlenmiş ve program üzerinde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, "şarkı söyleme" etkinliği Türk ailelerinde çok yaygın olmadığından daha önceki uyarlamalar esas alınarak (Yağmur ve ark., 2014) bu etkinlik, anne ve çocuğun duygusal paylaşımını ortaya çıkarabilecek "oyuncak çay setiyle oynama" etkinliği ile değiştirilmiştir.

İkinci aşama: Uygulama çalışması. Uygulama grubunu oluşturan anne-çocuk çiftleri ile iki-üç hafta arayla ön-test görüşmesi, dört uygulama görüşmesi ve son-test görüşmesi yapılmıştır. Kontrol grubunu oluşturan annelerle ise ön-test ve son-test görüşmelerinin yanı sıra uygulama görüşmelerine paralel olarak çocuklarının gelişimleri ile ilgili dört telefon görüşmesi yapılmıştır. Kısa süren takip görüşmelerinde annelere çocuklarının fiziksel, bilişsel, vb. gelişimleri ile ilgili standart sorular sorulmuş, kendilerine herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır. Uygulama görüşmelerinin bitiminde annelere duyarlı ebeveynlikle ilgili bilgilendirme kitapçığı verilmiş, çocuklarına ise oyuncak ve kitap hediye edilmiştir.

Üçüncü aşama: İzleme çalışması. Programın uzun süreli etkinliğini değerlendirebilmek amacıyla müdahale ve kontrol uygulamalarını takiben (iki-dört ay içerisinde) izleme görüşmesi yapılmıştır. Ön-test ve

Tablo 3. Demografik Değişkenler ve Gruplar arası Karşılaştırma ($N = 97$)

	Müdahale ($N = 59$)		Kontrol ($N = 38$)		<i>t</i>
	<i>Ort.</i>	<i>S</i>	<i>Ort.</i>	<i>S</i>	
Cinsiyet					2.93**
1. Anne Eğitimi					-.58
2. Çocuğun Yaşı ¹	19.19	6.92	19.66	6.16	.34
3. Annenin Yaşı ²	29.39	4.99	30.19	5.23	.75
Ön-test Ölçümleri					
4. ADÖ	5.90	1.39	6.43	.95	2.05*
5. DYT	4.50	.65	4.51	.75	.04
6. DDYT	3.77	.89	3.59	.82	-.99
Son-test Ölçümleri					
7. ADÖ	6.70	1.28	6.46	.78	-1.05
8. DYT	4.86	.69	4.43	.85	-2.74**
9. DDYT	3.94	.77	3.89	.75	-.32
İzleme Ölçümleri					
10. ADÖ	6.99	1.01	6.55	1.07	-1.90†
11. DYT	4.80	.72	4.44	.77	-2.17*
12. DDYT	4.16	.79	3.90	.86	-1.46

Not 1. * $p < .05$, ** $p < .01$, † $p < .10$.

Not 2. ADÖ: Ainsworth Anne Duyarlılık Ölçeği, DYT: Duyarlılığa Yönelik Tutumlar alt ölçeği, DDYT: Duyarlı Disipline Yönelik Tutumlar alt ölçeği.

Not 3. ¹Annenin yıl olarak yaşı, ²Çocuğun ay olarak yaşı.

son-testteki ölçümlerin alındığı bu görüşmede müdahale grubundan farklı olarak kontrol grubundaki annelere duyarlı ebeveynlik ve duyarlı disiplinle ilgili bir oturluluk eğitim verilmiştir. Bu sayede her iki grupta yer alan ailelerin bu çalışmadan faydalanması sağlanmıştır.

Bulgular

Verilerin Analizi

Daha önce de belirtildiği üzere verinin analize hazırlık aşamasında müdahale grubundan beş katılımcı, kontrol grubundan ise üç katılımcı son-test ve izleme ölçümleri eksik olduğundan veri setinden çıkarılmıştır. Uç veriler ve eksik veriler gözden geçirildiğinde, bir katılımcının ADÖ puanı ve iki katılımcının DYT puanı deneysel grupta yer alan bir sonraki en yüksek değerle değiştirilmiştir. Eksik olan yedi ADÖ puanı ise deneysel grubun ortanca değeri ile değiştirilmiştir. Böylece, çalışmanın analizleri 97 katılımcı ($N_{\text{müdahale}} = 59$, $N_{\text{kontrol}} = 38$) ile yapılmıştır.

Müdahale programının etkinliğini test etmek ama-

çıyla her bir bağımsız değişken ile tekrarlı ölçümler için varyans analizleri (repeated measures ANOVA) yapılmıştır. Deneysel grup (müdahale ve kontrol) gruplar arası faktör, zaman (ön-test, son-test ve izleme) ise gruplar içi faktör olarak ele alınmıştır. Ek olarak, müdahale programı “normal” örneklemde uygulandığından, başlangıçta anne duyarlılığına gerçekten ihtiyaç duyan “düşük duyarlılık” (ortalamanın altında duyarlılık puanı olan) anneler üzerindeki etkiyi görmek amacıyla farklı gruplar oluşturulmuş ve tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Bunun için, Baydar, Kağıtçıbaşı, Küntay ve Gökşen (2008) tarafından önerilen yöntemle, müdahale ve kontrol grubunda yer alan anneler, gözleme dayalı Ainsworth Duyarlılık ön-test ölçümünden aldıkları puanlara göre, ortalamanın altında (‘riskli grup’, $N_{\text{müdahale}} = 23$, $N_{\text{kontrol}} = 18$) ve ortalamanın üstünde (‘riskli olmayan grup’, $N_{\text{müdahale}} = 36$; $N_{\text{kontrol}} = 20$) olacak şekilde iki gruba ayrılmıştır. Bu uygulamada, VIPP programının gerçekten etkili olması için kritik ölçüt, müdahaleye en çok ihtiyaç duyan ve müdahale uygulanan “riskli grubun” en fazla olumlu değişim göstermesi olarak belirlenmiştir.

Betimleyici İstatistikler

Ön-test, son-test ve izleme ölçümlerinde gruplar arası benzerlik ve farklılıkları betimlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi (independent samples t-test) analizi yapılmıştır. Tablo 3'te de görüldüğü üzere, çocuğun cinsiyeti açısından gruplar arası anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır, $t(95) = 2.93, p < .01$. Buna göre müdahale grubunda ($N_{kız} = 36, N_{erkek} = 23$) kontrol grubuna kıyasla ($N_{kız} = 12, N_{erkek} = 26$) daha fazla kız çocuğu yer almaktadır. Ayrıca, ön-test ADÖ puanlarında gruplar arası anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır, $t(95) = 2.05, p < .05$. Buna göre, kontrol grubundaki annelerin ön-test ADÖ puanları ($Ort. = 6.43$) müdahale annelerine kıyasla ($Ort. = 5.90$) daha yüksektir. Son-test ölçümlerine bakıldığında, DYT puanlarında gruplar arası anlamlı bir fark bulunmuştur, $t(95) = -2.74, p < .01$. Buna göre, müdahale anneleri ($Ort. = 4.86$) kontrol annelerine kıyasla ($Ort. = 4.43$) duyarlığa yönelik daha olumlu tutuma sahiptir. İzleme ölçümlerinde ise, DYT [$t(81) = -2.17, p < .05$] ve ADÖ [$t(81) = -1.90, p = .06$] puanlarında gruplar arası anlamlı farklar bulunmuştur. Buna göre, müdahale anneleri ($Ort. = 4.80$) kontrol annelerine kıyasla ($Ort. = 4.44$) duyarlı davranışa yönelik daha olumlu tutum bildirmiştir. Ayrıca bu annelerde ($Ort. = 6.99$) kontrol annelerine kıyasla ($Ort. = 6.55$) daha fazla duyarlı davranış gözlenmiştir.

Katılımcıların demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi) ile ADÖ, DYT ve DDTYT puanları arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile müdahale ve kontrol grupları için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere, ön-testte müdahale grubunda gözleme dayalı duyarlılık puanı çocuğun yaşı ($r = .33, p < .05$), annenin yaşı ($r = .30, p < .05$), ön-testte ölçülen DDTYT ($r = .32, p < .05$) ve son-testte ölçülen ADÖ ($r = .42, p < .001$) ile pozitif yönlü ilişkiler sahiptir. Kontrol grubunda ise ön-testte ölçülen duyarlılık puanının çocuğun yaşı ($r = -.39, p < .05$), annenin yaşı ($r = .45, p < .001$), son-testte ölçülen ADÖ ($r = .36, p < .05$) ve DYT ($r = .34, p < .05$) ile izlemeye ölçülen DYT ($r = .42, p < .05$) ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Beklendiği gibi, ön-testte müdahale grubunda ölçülen DDTYT puanı, son-testte ve izlemeye ölçülen DDTYT puanları ile ilişkilidir (sırasıyla; $r = .51, p < .001$; $r = .42, p < .001$). Kontrol grubunda ise ön-test ile son-testte ölçülen DDTYT değerleri ($r = .51, p < .001$) ve son-test ile izlemeye ölçülen DDTYT değerleri ($r = .77, p < .001$) pozitif yönlü ilişkiler göstermiştir.

Müdahalenin Anne Duyarlılığı ve Duyarlı Disipline Etkisi

Müdahale programının, gözlemlenen (örn., ADÖ) ve rapor edilen (örn., DYT ve DDTYT) anne duyarlılığı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla tekrarlı ölçümler için varyans analizleri yapılmıştır. Bu analizlerde 2 (deneysel grup) X 2 (zaman) karışık faktöriyel varyans

analizi (mixed-factorial ANOVA) uygulanmış; deneysel grup (müdahale ve kontrol) gruplar arası faktör, zaman ('ön-test ve son-test' ile 'ön-test ve izleme') ise gruplar içi faktör olarak ele alınmıştır. Analizler ön-test ve son-test ölçümleri ile ön-test ve izleme ölçümleri arasındaki farkları inceleyebilmek için ayrı ayrı yürütülerek Tablo 5'te sunulmuştur.

Müdahalenin gözleme dayanan Ainsworth Duyarlılık Ölçeği (ADÖ) ile ölçülen anne duyarlılığı üzerindeki etkisi son-test ölçümü ile incelendiğinde, zaman*grup etkileşimi anlamlı bulunmuştur, [$F(1, 95) = 8.30, p < .01, \eta^2 = .08$]. Buna göre, müdahale annelerinin son-testte gözlemlenen duyarlılık puanları ($Ort. = 6.70$) ön-testte gözlemlenen duyarlılık puanlarına göre ($Ort. = 5.90$) daha yüksekken, kontrol annelerinin son-testte ($Ort. = 6.46$) ve ön-testte ($Ort. = 6.43$) gözlemlenen duyarlılık puanları anlamlı farklılık göstermemiştir. Benzer şekilde, müdahalenin anne duyarlılığı üzerindeki etkisi izleme ölçümü ile incelendiğinde anlamlı etkileşim bulunmuştur, [$F(1, 81) = 11.87, p < .01, \eta^2 = .13$]. Buna göre, müdahale annelerinin izlemeye gözlemlenen duyarlılık puanları ($Ort. = 6.99$) ön-testte gözlemlenen duyarlılık puanlarına göre ($Ort. = 5.83$) daha yüksekken, kontrol annelerinin izlemeye ($Ort. = 6.55$) ve ön-testte ($Ort. = 6.54$) gözlemlenen duyarlılık puanları anlamlı farklılık göstermemiştir. Bu sonuçlar, müdahalenin ADÖ ile gözlemlenen duyarlı davranışları artırmada etkili olduğunu göstermektedir.

Müdahalenin anne bildirimine dayalı duyarlılığa yönelik tutum (DYT) üzerindeki etkisi son-test ölçümü ile incelendiğinde, zaman*grup etkileşiminin DYT puanları üzerinde anlamlı etkisi bulunmuştur, [$F(1, 95) = 6.70, p < .05, \eta^2 = .07$]. Buna göre, müdahale annelerinin son-testte bildirdikleri duyarlı davranışa yönelik tutumları ($Ort. = 4.86$) ön-testte bildirilen tutumlara göre ($Ort. = 4.50$) daha olumlu iken, kontrol annelerinin ön-testte ($Ort. = 4.51$) ve son-testte ($Ort. = 4.43$) bildirdikleri tutumlar farklılaşmamıştır. Benzer şekilde, müdahalenin annelerin duyarlı davranışa yönelik tutumları üzerindeki etkisi izleme ölçümü ile incelendiğinde anlamlı etkileşim gözlenmiştir, [$F(1, 81) = 4.44, p < .05, \eta^2 = .05$]. Buna göre, müdahale annelerinin izlemeye bildirdikleri duyarlı davranışa yönelik tutumları ($Ort. = 4.80$) ön-testte bildirilen tutumlara göre ($Ort. = 4.42$) daha olumlu iken, kontrol annelerinin ön-testte ($Ort. = 4.46$) ve izlemeye ($Ort. = 4.44$) bildirdikleri tutumlar farklılaşmamıştır. Bu sonuçlar, müdahalenin annelerin duyarlı davranışa yönelik olumlu tutumlarını artırmada etkili olduğunu göstermektedir.

Son olarak, müdahalenin anne bildirimine dayalı duyarlı disipline yönelik tutumlar (DDTYT) üzerindeki etkisi incelendiğinde, zaman*grup etkileşiminin hem son-test ölçümlerinde [$F(1, 95) = .57, p = .45, \eta^2 = .00$] hem de izleme ölçümlerinde [$F(1, 81) = .11, p = .74, \eta^2 = .00$] anlamlı etkisi bulunmamıştır.

Tablo 4. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Cinsiyet	-	-.13	-.06	-.10	-.03	-.20	-.05	.09	.12	.04	-.35*	.03	-.04
2. Anne Eğitimi	-.07	-	-.05	.02	.19	-.20	.18	.12	.05	.18	.03	.08	.22
3. Çocuğun Yaşı	-.10	-.16	-	.00	.33*	-.03	.06	.17	.06	.00	-.03	.01	.10
4. Annenin Yaşı	.03	.04	.11	-	.30*	.04	-.06	.22	-.22	-.04	.14	-.16	-.04
Ön-test Ölçümleri													
5. ADÖ	-.01	.32	-.03	.21	-	.02	.32*	.42**	.26	.14	.05	.05	.25
6. DYT	.14	.06	-.39*	.45**	.20	-	-.30*	.03	.15	-.25	.23	.20	-.02
7. DDT	.19	.18	.23	-.01	.15	-.26	-	.34**	.24	.51**	.11	-.08	.42**
Son-test Ölçümleri													
8. ADÖ	-.25	.28	.09	-.04	.36*	-.19	.10	-	.18	.22	-.15	.16	.26
9. DYT	-.10	.01	-.09	.33*	.34*	.61**	-.08	-.13	-	-.03	.09	.52**	.16
10. DDT	.27	.29	-.10	-.16	.02	-.11	.51**	-.07	-.35*	-	.11	-.23	.58**
İzleme Ölçümleri													
11. ADÖ	.17	.24	-.08	.29	.38	.14	-.01	.11	.06	.19	-	.02	.07
12. DYT	.08	.06	-.01	.29	.42*	.48**	.07	.12	.81**	-.22	.14	-	.00
13. DDT	.27	.10	-.37*	-.24	.02	.06	.22	-.15	-.30	.77**	.11	-.21	-

Not 1. * $p < .05$, ** $p < .001$.

Not 2. ADÖ: Ainsworth Anne Duyarlılık Ölçeği, DYT: Duyarlılığa Yönelik Tutumlar alt ölçeği, DDT: Duyarlı Disiplin Yönelik Tutumlar alt ölçeği.

Not 3. Müdahale grubu ($N = 59$), Kontrol grubu ($N = 38$).

Tablo 5. Müdahalenin Anne Duyarlığı ve Duyarlı Disiplin Etkisi

Ölçüm	Ön-test		Son-test		İzleme		Müdahalenin Etkisi	
	Müdahale <i>Ort. (S)</i>	Kontrol <i>Ort. (S)</i>	Müdahale <i>Ort. (S)</i>	Kontrol <i>Ort. (S)</i>	Müdahale <i>Ort. (S)</i>	Kontrol <i>Ort. (S)</i>	Zaman * Grup	Etki gücü η^2
ADÖ	5.90 (1.39)	6.43 (.95)	6.70 (1.28)	6.46 (.78)			$F(1,95) = 8.30^{**}$	.08
DYT	4.50 (.65)	4.51 (.75)	4.86 (.69)	4.43 (.85)			$F(1,95) = 6.70^*$	.07
DDYT	3.77 (.89)	3.59 (.82)	3.94 (.77)	3.89 (.75)			$F(1,95) = .57$	.00
ADÖ	5.83 (1.35)	6.54 (.97)			6.99 (1.01)	6.55 (1.07)	$F(1,81) = 11.87^{**}$	.13
DYT	4.42 (.62)	4.46 (.78)			4.80 (.72)	4.44 (.77)	$F(1,81) = 4.44^*$	.05
DDYT	3.86 (.85)	3.51 (.81)			4.16 (.79)	3.90 (.86)	$F(1,81) = .11$	.00

Not 1. * $p < .05$, ** $p < .001$

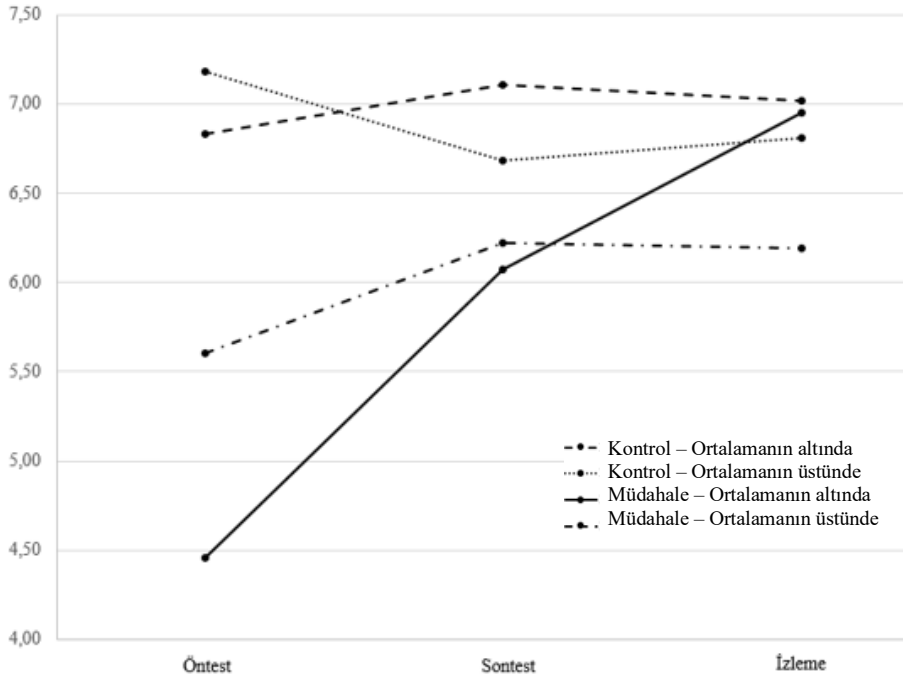
Not 2. ADÖ: Ainsworth Anne Duyarlık Ölçeği, DYT: Duyarlığa Yönelik Tutumlar alt ölçeği, DDYT: Duyarlı Disipline Yönelik Tutumlar alt ölçeği.

Not 3. Ön-test ve son-test ölçümleri için $N = 97$ 'dir ($N_{\text{müdahale}} = 59$, $N_{\text{kontrol}} = 38$), İzleme Ölçümleri için $N = 83$ 'tür ($N_{\text{müdahale}} = 52$, $N_{\text{kontrol}} = 31$).

Ek Analizler

Geçmiş çalışmalar bu tür programların müdahaleye özellikle ihtiyacı olan dezavantajlı kesimlerden gelen "riskli" ebeveyn-çocuk çiftleri ya da çocuğunda disiplin sorunu olan anneler üzerinde daha etkili olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın örneklemini ise belirli bir dezavantajlı kesimden, risk grubundan ya da klinik popülasyondan seçilmemiş "normal" anneler oluşturduğundan, çalışmanın anne duyarlığına ilişkin gözlem değerleri görece yüksektir ($Ort. = 6.11$, $S = 1.25$). Bu nedenle, müdahalenin etkisini daha iyi anlayabilmek amacıyla Baydar ve arkadaşları (2008) tarafından önerilen, her iki grupta müdahale programına daha fazla ihtiyacı olanları belirlemeye yönelik olarak Ainsworth Duyarlık Ölçeği ile yapılan ön-test ölçümlerinde ortalamanın altında ("riskli grup") ve üstünde ("riskli olmayan grup") puan alan müdahale ve kontrol anneleri belirlenmiştir. Müdahale programının etkinliğini risk grubunda yer alan annelerde sınamak amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Şekil 1'de görüldüğü üzere, farklı gruplar içerisinde zamana bağlı değişim incelendiğinde, müdahale

grubunda programa daha fazla ihtiyacı olan, yani başlangıçta ortalamanın altında duyarlık puanı alan annelerin duyarlık puanlarında ($Ort. = 4.46$, $S = .80$) son-test ($Ort. = 6.07$, $S = 1.19$) ve izleme ölçümünde ($Ort. = 6.95$, $S = .93$) en belirgin artış olduğu görülmüştür. Müdahale grubunda başlangıçta görece müdahaleye ihtiyacı olmayan, ortalamanın üstünde duyarlık puanı almış annelerin duyarlık puanları ise ön-test ölçümü ile ($Ort. = 6.83$, $S = .73$) son-test ($Ort. = 7.11$, $S = 1.18$) ve izleme ölçümünde ($Ort. = 6.80$, $S = 1.10$) bir farklılık göstermemiştir. Kontrol grubunda ise, başlangıçta hem programa daha fazla ihtiyacı olan hem de görece ihtiyacı olmayan annelerin duyarlık puanlarının ön-test ($Ort_{\text{riskli}} = 5.60$, $S = .59$; $Ort_{\text{riskli olmayan}} = 7.18$, $S = .44$), son-test ($Ort_{\text{riskli}} = 6.22$, $S = .89$; $Ort_{\text{riskli olmayan}} = 6.68$, $S = .62$) ve izleme ölçümlerinde ($Ort_{\text{riskli}} = 6.19$, $S = .95$; $Ort_{\text{riskli olmayan}} = 6.81$, $S = 1.10$) bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Sonuç olarak, müdahale grubunda programa daha fazla ihtiyaç duyan, diğer bir ifadeyle "riskli" grupta yer alan annelerin, ön-test ölçümünden izleme ölçümüne doğru gözleme dayalı duyarlık puanlarının artış göstermesi dikkat çekmektedir.

Şekil 1. Kontrol ve Müdahale Grubunda Ortalamanın Altında ve Üstünde ADÖ Puanı Alanların Zaman İçindeki Kazanımları

Tartışma

Bu çalışmanın amacı, bağlanma-temelli geliştirilen video-geri bildirim dayanan olumlu ebeveynliği geliştirmeye yönelik müdahale programını (VIPP-SD) Türkiye kültürüne uyarlamak ve programın etkinliğini incelemektir. Çalışmanın sonucunda bu programın gözlemlenen anne duyarlılığını (örn., ADÖ) ve bildirim dayanan anne duyarlılığına ilişkin tutumları (örn., DYT) arttırmada etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca, desteğe daha fazla ihtiyaç duyan, diğer bir ifadeyle 'riskli' grupta yer alan annelerin duyarlılık puanlarının zaman içerisinde belirgin olarak arttığı bulunmuştur. Bu bulgu, kısa süreli ve davranış odaklı erken dönem müdahale programlarının dezavantajlı gruplarda etkisinin daha fazla olabileceğine işaret etmektedir. Ancak müdahalenin annelerin duyarlı disiplini yönelik tutumları üzerinde bir etkisi gözlemlenmemiştir. Mevcut çalışmanın bulguları video-geri bildirim dayanan müdahale programının, Türkiye ve benzeri toplulukçu ya da ilişkisel kültürlerde ve düşük sosyoekonomik bağlamlarda da uygulanabilirliğini ve etkinliğini göstermesi açısından önemlidir.

Müdahale programının bağlanma temelinde duyarlı davranış odaklı geliştirilmiş olduğu düşünüldüğünde, anne duyarlılığını artırma yönündeki etkisi beklendiği yöndedir. Duyarlı ebeveynlik tanımıyla (Ainsworth ve ark., 1978) örtüşen temalar (örn., 'çocuğu tanımlama/anlama', 'duyarlılık zinciri') annenin çocuktan gelen sözel olmayan ve örtük işaretlerini doğru bir şekilde anlamasına ve bu işaretlere zamanında ve uygun cevap vermesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, video kayıtları üzerinden yapılan gözlemler sayesinde annenin dikkati çocuğun üzerine çekilerek annenin gözlem yapma ve empati kurma becerisi geliştirilmektedir. Bunlara ek olarak, gözlem sırasında anne-çocuk çiftinin olumlu etkileşim anlarına odaklanarak annelerin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilen, yetkin ve duyarlı ebeveynler olduklarını görmesi sağlanmaktadır. Programın bu özelliklerinin anneleri daha fazla duyarlı davranış sergileme açısından cesaretlendirmiş olabileceği söylenebilir.

Mevcut çalışmada müdahale programı annelerin duyarlı davranışları ve duyarlılığına ilişkin tutumlarında etkili bulunmuş ancak annelerin duyarlı disiplini yönelik tutumları üzerinde etkili bulunmamıştır. Bu durum

annelerin duyarlı disiplin stratejilerini uygulayabilecekleri durumların yapısı itibarıyla daha stresli olması ve annelerin disiplin davranışlarını kabul etmekte güçlük çekmeleriyle açıklanabilir. Ayrıca, çalışmaya katılan annelerin çocuklarının özel olarak disiplin sorununa sahip olmamaları ve programın disiplin kısmından ziyade duyarlılık kısımlarının daha çok odaklanması da bu farkın çıkmamasına neden olmuş olabilir. Diğer bir neden de mevcut çalışmada ilk ve son ölçüm arasında geçen ortalama sürenin yaklaşık 6 ay olması ve bu sürenin annelerin yeni öğrendikleri disiplin davranışlarına ilişkin olumlu tutum geliştirmeleri için yeterli olmaması olabilir. Disiplin tutumları kültürel değerlere göre farklılık gösterebilmekte (Giles-Sims ve Lockhart, 2005), otoriter ebeveynlik stiline yaygın olarak görüldüğü ve itaatkar çocuk yetiştirilmeye önem verilen toplulukçu kültürlerde özerkliği destekleyen disiplin uygulamalarının artırılması uzun zaman alabilmektedir (Yağmur ve ark., 2014). Örneğin annelerin duyarlı disipline ilişkin tutumlarında farklılık bulan van Zeijl ve arkadaşları (2006) tarafından yürütülen çalışmada ilk ve son ölçümler arasında 12 ay bulunmaktadır. Mevcut çalışmada ilk ve son ölçümler arasında geçen sürenin görece daha kısa olması müdahalenin bu tutumlar üzerinde etkisinin görülmemesine neden olmuş olabilir.

VIPP ve benzeri programlar annelerin daha çok reaktif duyarlılığa (çocuğun doğrudan açık işaretlerine karşılık vermek) sahip olduğu bireyci Batı ülkelerinde geliştirilmiştir. Bu nedenle, annelerin daha çok proaktif duyarlılığa (çocuğun ihtiyaçlarını sezmeye dayalı cevap vermek) sahip olduğu ülkelerde (bkz., Ziehem ve ark., 2013) söz konusu müdahalenin etkili olup olmayacağı önemli bir kültürel geçerlik sorunudur. Bu çalışmadan elde edilen bulgular bu programın Türkiye ve benzeri toplulukçu kültürlerde ve düşük ile orta sosyoekonomik bağlamlarda etkili bir şekilde uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Kullanılan yöntemlerin ve temaların (örn., çocuğu tanımlama/anlama, duyarlılık zinciri, duyguların paylaşımı) hem reaktif hem de proaktif duyarlılığa uygun olmasının programın kültürel geçerliğini artıran temel etmenlerin başında geldiği söylenebilir. Programa katılan annelerin bir kısmı bu programda çocuklarının (örtük) işaretlerini daha iyi fark edebilmeyi ve tepkilerini uygun olarak düzenleyebilmeyi öğrendiklerini belirtmişlerdir. Programın kültürel geçerliğini artıran bir başka etmen ise müdahale programının mesajlarının sosyokültürel bağlama uygun olarak yakınlık, sevgi ve duygusal bağlılığa önem vermesinin yanı sıra özerkliği destekleyen, açıklayıcı ve düzenleyici kontrol içermesidir (Metin-Orta ve Sümer, 2016). Diğer bir deyişle, Kağıtçıbaşı'nın (2005) önerdiği ve Türkiye'de en yaygın olan psikolojik karşılıklı bağımlılığa dayanan aile modeline uygun olarak çocuğa sıcak yakınlık içinde özerk-

lik alanlarının tanınması programın önerdiği "güvenlik çemberi" anlayışıyla uyumludur. Bunun da programın Türkiye ve benzeri kültürlerle uyulanmasında bir avantaj sağlayacağı söylenebilir. Bu anlamda, VIPP-SD duyarlı ebeveynlik davranışlarını Türkiye bağlamında destekler niteliktedir.

Daha önce de belirtildiği üzere müdahale programlarının kültürel uyarlaması ve uygulanmasında kültürel farklılıklar göz önünde bulundurulmalı ve program kültüre uygun olarak biçimlendirilmelidir. Pilot çalışmada Türkiye'de anne ve çocukların genelde birlikte şarkı söylemedikleri ve bu sebeple "şarkı söyleme" etkinliğinde zorlandıkları gözlenmiştir. Dolayısıyla, anne ve çocuktan şarkı söylemeleri yerine oyuncak çay setiyle oynamaları istenmiştir. Bu açıdan, müdahale programları uyarlanırken hem ana baba tutum ve davranışlarına ilişkin farklılıklar hem de günlük uygulamalarda görülen kültüre özgü pratikler dikkate alınmıştır. Uygulamadaki pratik değişikliklerin yanında, annelerin bilgi ihtiyacına dönük talepleri, uygulamacılarla yakın ilişki kurma istekleri ve olası düzeltici/yönlendirici geri bildirim ihtiyaçları, uygulamanın temel formatını bozmadan karşılanmış ve uygulamada kültürel bakımdan dikkat edilmesi gereken hususlar saptanmıştır. Gelecek çalışmalarda bu tür kültürel uyarlamalar ya da revizyonlar sistematik olarak programa eklenerek uygulanmalıdır.

Müdahalenin etkinliğinden söz ederken programın bu etkiyi artıran diğer özelliklerine de değinmek gerekir. Örneğin, programın davranış odaklı olması ve kuramsal temelli uzun tartışmaları içermemesi amacının net olmasını sağlamaktadır. Kısa süreli bir program olması (4-6 görüşme) program yükünü azaltmakta ve annelerin programa devam etmeye ilişkin motivasyonlarını artırmaktadır. Video-geri bildirim sırasındaki model olarak önceden belirlenen biri yerine annelerin çocuklarının işaretlerini ve kendi davranışlarının etkisini izlemesi onların programa duygusal olarak daha fazla bağlanmalarını ve programa olan ilgilerinin artmasını sağlamaktadır (Dowrick, 1999). Müdahalenin çocuk altı ayı geçtikten sonra başlaması ise annelerin değişime daha açık olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, program uygulayıcılarının annelerle kurdukları işbirliğine dayalı iletişim, uygulayıcı ile anneler arasında bir güven ilişkisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Son olarak, programın standart bir prosedürünün ve detaylı bir el kitabının olması uygulayıcıların müdahaleyi doğru bir şekilde uygulamasını kolaylaştırmaktadır.

Mevcut araştırmanın bazı kısıtlılıkları da bulunmaktadır. İlk olarak, çalışmanın örneklem sayısı görece düşüktür. Ayrıca, örneklemin tamamının düşük eğitim düzeyine sahip ve düşük sosyoekonomik kesimlerden gelen ailelerden seçilmesi planlanmış, ancak bu tam olarak gerçekleştirilememiştir. Daha geniş örnekleme, risk-

li veya klinik gruplarla yapılacak çalışmaların müdahalenin etkisini daha fazla ortaya koyması beklenmektedir. Bir diğer sınırlılık ise örneklemdaki çocukların büyük bir kısmının (%52.4) ailenin ilk çocuğu olmamasıdır. Bunların yanı sıra, örneklem müdahale ve kontrol gruplarına seçkisiz olarak atanmasına rağmen gruplar arasında çocukların cinsiyeti açısından fark görülmüştür. Bu durumun programdan ayrılan ailelerden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca, VIPP programlarında sıklıkla uygulanan ve temaların pekiştirilmesini sağlayan ekstra seanslar mevcut çalışmada yer almamaktadır. Son olarak, bu çalışmada müdahalenin çocuğun güvenli bağlanmasını artırmada ya da davranış problemlerini azaltmadaki etkisi incelenmemiştir. Gelecek çalışmalara anne değişkenlerinin yanı sıra çocuk değişkenlerinin de eklenmesi önerilmektedir.

Kısıtlılıkların yanı sıra mevcut çalışmanın güçlü yanları da bulunmaktadır. Deneysel desen ile neden-sonuç ilişkisini ortaya koyabilmesi ve müdahalenin etkinliğinin sadece son-test ve ilk-test karşılaştırması ile değil izleme çalışması ile de incelemesi çalışmanın güçlü yanlarından. Ayrıca, anne duyarlılığının hem gözleme (örn., ADÖ) hem de öz-bildirime (örn., DYT) dayanan yöntemlerle ölçülmüş olması ve bağımsız kodlayıcılar tarafından kodlanması, ortak yöntem varyansını azaltan bir durumdur. Bunların yanı sıra, kontrol grubunda yer alan annelere bir oturumluk duyarlık eğitimi verilmesi tüm katılımcıların çalışmadan faydalanmasını sağlamıştır. Bu çalışma ile duyarlı ebeveynlik davranışları konusunda bilgilendirici ve eğitici el kitapları Türkçeye kazandırılmıştır. Bu açıdan bu çalışma erken dönem destek veya müdahale programı geliştirmeyi ve uygulamayı planlayanlara işlevsel bir kaynak sunmaktadır.

Mevcut çalışmanın bir diğer güçlü yanı ise uyarılan müdahale programının erken çocukluk döneminde uygulanmış olmasıdır. Biyolojik ve duygusal gelişim bakımından en kritik dönem olan erken çocukluk döneminde hem ebeveynlere hem de çocuklara yönelik uygulanan müdahale programları çok daha etkili olmaktadır (Steele ve ark., 2014). Bunun yanında, davranış değişiminin kendi bağlamı içerisinde kalıcı olabilmesi için müdahalenin ev ortamında yapılması önemlidir. Bu anlamda VIPP-SD programının etkisinin uzun erimli olması beklenmektedir. Son olarak, bu tür müdahale programlarının etkili olabilmesi için, programların mutlaka kültürel farklılıkları dikkate alması, evdeki ebeveynlik iklimini olumlu yönde etkilemesi, hem ebeveynlerin hem de çocukların duyu düzenleme becerilerini güçlendirmesi, ebeveyn duyarlılığının sürekliliğine vurgu yapması, fiziksel ceza ve korkutma gibi evrensel olumsuz davranışları tamamen sonlandıracak bir ikna gücünde olması önemlidir. Bu nedenle, kültürde yaygın olan ebeveyn uygulamalarına müdahale etmeden, kültürel farklılığa ve çeşitliliğe

saygı göstererek, yaygın olan proaktif duyarlılığa uyumlu tarzda müdahalenin uygulanması önem arz etmektedir.

Ülkemizde olumlu ebeveynliği geliştiren programların sayısının sınırlı olduğu düşünülürse (Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman, 2001; Kartal, 2007; Temel, 2003), mevcut çalışma Türkiye’de uygulanan bağlanma-temelli ilk müdahale uygulaması olması açısından önem arz etmektedir. Bu özelliği ile ayrıca bu çalışma, VIPP-SD programının farklı kültürel ve sosyoekonomik bağlamlarda da uygulanabilirliği ve etkinliğini göstererek uluslararası yazına katkıda bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan birçok çalışma, çocuk yetiştirme ve bağlanma kuramı çerçevesinde çevre-genetik-mizaç etkileşimine vurgu yaparak özellikle güvensiz bağlanma stiline sahip çocuklarda bu tip müdahale programlarının yararından ve öneminden sıkça bahsetmiştir.

Programın hem başka ülkelerde hem de bu çalışma ile Türkiye’de etkili olduğu gösterilmiş olmasına karşın, yapısı gereği VIPP emek yoğun bir uygulamadır ve uzun bir ön eğitim ve kaynak gerektirmektedir. Ayrıca, program bireysel olarak uygulandığından, özellikle dezavantajlı kesimlerdeki annelerin erişimi kısıtlı olabilir. Yine bu kesimden gelen anneler ile etkili çalışmak için uygulayıcıların programı daha uyumlu ve ulaşılabilir hale getirmesi gerekebilir. Bu nedenlerle, programın öncelikle ihtiyacı olan annelere uygulanabilmesine yönelik olarak, bu tür annelere ulaşımı olan ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması ve bu kurumlardaki ilgili personele program eğitimi verilmesi yararlı olacaktır. Bu kapsamda, özellikle dezavantajlı bölgelerde devlete bağlı kreşler, çocuk bakım evleri ve aile hekimliği takibindeki bebeklerin anneleri ve diğer birincil profesyonel bakım verenlerine yönelik bağlanma temelli eğitim ve uygulamaların yapılmasına öncelik verilmelidir. Bu şekilde yaygın etkinin artırılması mümkün olacaktır. VIPP eğitiminin kreş ve çocuk bakım evlerinde çalışan profesyonel bakıcılara ve öğretmenlere uygulanmasının yüksek düzeyde etkili olduğunu gösteren bulgular (bkz. Werner, Vermeer, Linting ve IJzendoorn, 2018), bu programın Türkiye’de ilgili profesyonel bakıcı annelere ve ilgili personele uyarlanması ve uygulanmasının yararlı olacağına işaret etmektedir. Özetle, bu müdahale programının yaygınlaştırılması ve başta dezavantajlı gruplardan gelen ebeveynler olmak üzere farklı kesimlerde uygulanması, uzun vadede çocuk gelişimi ve sağlıklı birey olma yolundaki insan gelişimi bağlamında sosyal sermayeye önemli katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M. ve Stayton, D. J. (1974). Infant–mother attachment and social development: Socialization as a product of reciprocal responsiveness to signals. M. P. M. Richards (Ed.). *The integration of a child into a social world* içinde (99–135). London: Cambridge University Press.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F. ve van IJzendoorn, M. H. (1998). Interventions with video-feedback and attachment discussions: Does type of maternal insecurity make a difference? *Infant Mental Health Journal*, 19, 202–219.
- Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2003). *Vragenlijst voor kennis en attitudes over de opvoeding* [Questionnaire concerning knowledge and attitudes toward parenting]. Unpublished manuscript, Leiden University, Leiden, Netherlands.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H. ve Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin*, 129, 195–215.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H. ve Juffer, F. (2005). Disorganized infant attachment and preventive interventions: A review and meta-analysis. *Infant Mental Health Journal*, 26, 191–216. doi: 10.1002/imhj.20046
- Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Mesman, J., Alink, L. R. A. ve Juffer, F. (2008). Effects of an attachment-based intervention on daily cortisol moderated by dopamine receptor D4: A randomized control trial on 1-to 3-year-olds screened for externalizing behavior. *Development and Psychopathology*, 20, 805–820.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H., Piljman, F. T. A., Mesman, J. ve Juffer, F. (2008). Experimental evidence for differential susceptibility: Dopamine D4receptor polymorphism (DRD4 VNTR) moderates intervention effects on toddlers' externalizing behavior in a randomized controlled trial. *Developmental Psychology*, 44, 293–300.
- Baydar, N., Kağıtçıbaşı, Ç., Küntay, A. C. ve Gökşen, F. (2008). Effects of an educational television program on preschoolers: Variability in benefits. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, 349–360. doi: 10.1016/j.appdev.2008.06.005
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Vol. I. Attachment*. New York: Basic Books.
- Cassibba, R., van IJzendoorn, M. H., Coppola, G., Bruno, S., Costantini, A., Gatto, S., Elia, L. ve Tota, A. (2008). Supporting families with preterm children and children suffering from dermatitis. F. Juffer, M. J. Bakermans-Kranenburg ve M. H. van IJzendoorn, (Ed.), *Promoting positive parenting: An attachment-based intervention* içinde (91–110). London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- de Wolff, M. S. ve van IJzendoorn, M. R. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68, 571–591. doi: 10.1111/j.1467-8624.1997.tb04218.x
- Dowrick, P. W. (1999). A review of self modeling and related interventions. *Applied and Preventive Psychology*, 8(1), 23–39.
- Dozier, M. ve Roben, J. K. (2015). Attachment-related preventive interventions. J. A. Simpson ve S. W. Rholes (Ed.), *Attachment theory and research: New directions and emerging themes* içinde (374–392). New York: Guilford Press.
- Elicker, J., Georgescu, O. ve Bartsch, E. (2008). Increasing the sensitivity of childcare providers: Applying the videofeedback intervention in a group care setting. F. Juffer, M. J. Bakermans-Kranenburg, M. H. ve van IJzendoorn, (Ed.), *Promoting positive parenting: An attachmentbased intervention* içinde (155–170). London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Giles-Sims, J. ve Lockhart, C. (2005). Culturally shaped patterns of disciplining children. *Journal of Family Issues*, 26, 196–218. doi:10.1177/0192513X04270414
- Groeneveld, M., G., Vermeer, H. J., van IJzendoorn, M. H. ve Linting, M. (2011). Enhancing home-based child-care quality through video-feedback intervention: A randomized controlled trial. *Journal of Family Psychology*, 25, 86–96.
- Hodes, M. W., Meppelder, H. M., Schuengel, C. ve Kef, S. (2014). Tailoring a video-feedback intervention for sensitive discipline to parents with intellectual disabilities: A process evaluation. *Attachment & Human Development*, 16, 387–401. doi:10.1080/14616734.2014.912490
- Juffer, F. (1993). *Verbonden door adoptie. Een experimenteel onderzoek naar hechting en competentie in gezinnen met een adoptiebaby* [Attached through adoption. An experimental study of attachment and competence in families with adopted babies]. Amersfoort, the Netherlands: Academische Uitgeverij.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2005). The importance of parenting in the development of disorganized attachment:

- Evidence from a preventive intervention study in adoptive families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 263–274.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2008a). Methods of the video-feedback programs to promote positive parenting alone, with sensitive discipline, and with representational attachment discussions. F. Juffer, M. J. Bakermans-Kranenburg ve M. H. van IJzendoorn (Ed.), *Promoting positive parenting: An attachment-based intervention* içinde (11–21). London, UK: Erlbaum.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve van IJzendoorn, M. H. (2008b). *Manual VIPP-SD: Video-feedback program to promote positive parenting and sensitive discipline*. Netherlands: Leiden University.
- Juffer, F., Hoksbergen, R. A. C., Riksen-Walraven, J. M. A. ve Kohnstamm, G. A. (1997). Early intervention in adoptive families: Supporting maternal sensitive responsiveness, infant-mother attachment, and infant competence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 1039–1050.
- Juffer, F., van IJzendoorn, M. H. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2008c). Attachment-based interventions in early childhood: An overview. F. Juffer, M. J. Bakermans-Kranenburg, ve M. H. van IJzendoorn (Ed.), *Promoting positive parenting: An attachment-based intervention* içinde (37–57). London, UK: Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, 403–422.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Family, self, and human development across cultures: Theory and applications*. Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D. ve Bekman, S. (2001). Long-term effects of early intervention: Turkish low income mothers and children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22, 333–361. doi: 10.1016/S0193-3973(01)00071-5
- Kalinauskienė, L., Cekuoliene, D., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F. ve Kusakovskaja, I. (2009). Supporting insensitive mothers: The Vilnius randomized control trial of video-feedback intervention to promote maternal sensitivity and infant attachment security. *Child: Care, Health and Development*, 35, 613–623. doi: 10.1111/j.1365-2214.2009.00962.x
- Kartal, H. (2007). Erken çocukluk eğitim programlarından Anne-Çocuk Eğitim Programının altı yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimine etkisi. *İlköğretim Online*, 6, 234–248. doi: http://ilkogretim-online.org.tr
- Klein Velderman, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F. ve van IJzendoorn, M. H. (2006). Effects of attachment based interventions on maternal sensitivity and infant attachment: Differential susceptibility of highly reactive infants. *Journal of Family Psychology*, 20, 266–274.
- Klein Velderman, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., van IJzendoorn, M. H., Mangelsdorf, S. C. ve Zevalking, J. (2006). Preventing preschool externalizing behavior problems through video-feedback intervention in infancy. *Infant Mental Health Journal*, 27, 466–493.
- Metin-Orta, İ. ve Sümer, N. (2016). Anne duyarlılığı ve erken dönem bağlanma-temelli ebeveynlik destek ve müdahale programları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(38), 54–73.
- Mountain, G., Cahill, J. ve Thorpe, H. (2017). Sensitivity and attachment interventions in early childhood: A systematic review and meta-analysis. *Infant Behavior and Development*, 46, 14–32. doi: 10.1016/j.infbeh.2016.10.006
- Negrao, M., Pereira, M., Soares, I. ve Mesman, J. (2014). Enhancing positive parent-child interactions and family functioning in a poverty sample: A randomized control trial. *Attachment & Human Development*, 16, 315–328. doi:10.1080/14616734.2014.912485
- Posada, G., Carbonell, O. A., Alzate, G. ve Plata, S. J. (2004). Through Colombian lenses: Ethnographic and conventional analyses of maternal care and their associations with secure base behavior. *Developmental Psychology*, 40, 508–518. doi: 10.1037/0012-1649.40.4.508
- Poslawsky, I. E., Naber, F. B. A., Bakermans-Kranenburg, M. J., De Jonge, M. V., Van Engeland, H. ve van IJzendoorn, M. H. (2014). Development of a video-feedback intervention to promote positive parenting for children with autism (VIPP-AUTI). *Attachment & Human Development*, 16, 343–355.
- Poslawsky, I. E., Naber, F. B., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Daalen, E., van Engeland, H. ve van IJzendoorn, M. H. (2015). Video-feedback Intervention to promote Positive Parenting adapted to Autism (VIPP-AUTI): A randomized controlled trial. *Autism*, 19(5), 588–603.
- Richman, A. L., Miller, P. M. ve LeVine, R. A. (1992). Cultural and educational variations in maternal responsiveness. *Developmental Psychology*, 28, 614–621.
- Rothbaum, F., Nagaoka, R. ve Ponte, I. C. (2006). Caregiver sensitivity in cultural context: Japanese

- and U.S. teachers' beliefs about anticipating and responding to children's needs. *Journal of Research in Childhood Education*, 21, 23–40. doi: 10.1080/02568540609594576
- Rothbaum, F., Rosen, K., Ujiie, T. ve Uchida, N. (2002). Family systems theory, attachment theory and culture. *Family Process*, 41, 328–350. doi:10.1111/j.15455300.2002.41305.x
- Rothbaum, F., Weisz, J., Pott, M., Miyake, K. ve Morelli, G. (2000). Attachment and culture: Security in the United States and Japan. *American Psychologist*, 55, 1093–1104. doi: 10.1037/0003-066X.55.10.1093
- Stams, G. J. M., Juffer, F., van IJzendoorn, M. H. ve Hoksbergen, R. A. C. (2001). Attachment-based intervention in adoptive families in infancy and children's development at age 7: Two follow-up studies. *British Journal of Developmental Psychology*, 19, 159–180. doi: 10.1348/0261510011666010
- Steele, M., Steele, H., Bate, J., Knafo, H., Kinsey, M., Bonuck, K. ve Murphy, A. (2014). Looking from the outside in: The use of video in attachment-based interventions. *Attachment & Human Development*, 16, 402–415.
- Steele, H. ve Steele, M. (2017). *Handbook of attachment-based interventions*. New York: Guilford Press.
- Stein, A., Woolley, H., Senior, R., Hertzmann, L., Lovel, M., Lee, J., ... Fairburn, C. (2006). Treating disturbances in the relationship between mothers with bulimic eating disorders and their infants: A randomized, controlled trial of video feedback. *The American Journal of Psychiatry*, 163, 899–906.
- Sümer, N. (2012). Ana babalık ve bağlanma. M. Sayıl ve B. Yagmurlu (Ed.), *Ana babalık: Kuram ve araştırma* içinde (169–190). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, N. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Culturally relevant parenting predictors of attachment security: Perspectives from Turkey. P. Erdman ve N. Kok-Mun (Ed.), *Attachment: Expanding the cultural connections* içinde (157–179). New York: Routledge Press.
- Temel, F. (2003) Türkiye'deki erken çocukluk eğitimi sistemi ve erken çocukluk eğitiminde farklı modeller. *Erken çocukluk eğitimi politikaları: Yaygınlaşma, yönetim ve yapılar toplantısı raporu*. Online: <http://www.acev.org/arastirma/raporlar.htm>, 06 Ocak 2015 tarihinde indirilmiştir.
- van IJzendoorn, M. H., Juffer, F. ve Duyvesteyn, M. G. (1995). Breaking the intergenerational cycle of insecure attachment: A review of the effects of attachment-based interventions on maternal sensitivity and infant security. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 36, 225–248. doi: 10.1111/j.1469-7610.1995.tb01822.x
- van IJzendoorn, M. H. ve Sagi, A. (2008). Cross-cultural patterns of attachment: Universal and contextual dimensions. J. Cassidy ve P. R. Shaver (Ed.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications (2. baskı)* içinde (880–905). New York: Guilford.
- van IJzendoorn, M. H., Vereijken, C. M. J. L., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Riksen-Walraven, J. M. (2004). Assessing attachment security with the attachment Q-sort: Meta-analytic evidence for the validity of the observer AQS. *Child Development*, 75, 1188–1213. doi: 10.1111/j.1467-8624.2004.00733.x
- van Zeijl, J., Mesman, J., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., Stolk, M. N., ... Alink, L. R. A. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of one- to three-year-old children at risk for externalizing behavior problems: A randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 994–1005.
- Völker, S., Keller, H., Lohaus, A., Cappenberg, M. ve Chasiotis, A. (1999). Maternal interactive behavior in early infancy and later attachment. *International Journal of Behavioral Development*, 23, 921–936. doi: 10.1080/016502599383603
- Werner, C., Vermeer, H., Linting, M. ve van IJzendoorn, M. (2018). Video-feedback intervention in center-based child care: A randomized controlled trial. *Early Childhood Research Quarterly*, 42, 93–104.
- Yağmur, S., Mesman, J., Malda, M., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Ekmekçi, H. (2014). Video-feedback intervention increases sensitive parenting in ethnic minority mothers: A randomized control trial. *Attachment & Human Development*, 16, 371–386. doi: 10.1080/14616734.2014.912489
- Ziehm, J., Trommsdorff, G., Heikamp, T. ve S.Y. Park. (2013). German and Korean mothers' sensitivity and related parenting beliefs. *Frontiers in Psychology*, 4, 561. doi: 10.3389/fpsyg.2013.00561

Summary

The Effects of Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting and Sensitive Discipline for Maternal Sensitivity in Turkey

Nebi Sümer Sabancı University	İrem Metin-Orta Atılım University	Cansu Alsancak-Akbulut Ankara University	Selin Salman-Engin Bilkent University	Aylin İlden-Koçkar Altınbaş University
Başak Şahin-Acar Middle East Technical University	Selin Akkol-Solakoğlu Trinity College Dublin	Özlü Aran University of Denver	Derya Selin Çakır Middle East Technical University	Baldan Kavaklı Middle East Technical University
Aybegüm Memişoğlu-Sanlı Middle East Technical University	Ece Sağel-Çetiner Adnan Menderes University	Didem Türe Middle East Technical University	Anıl Özge Üstünel İstanbul Bilgi University	Buket Yaşar Doğuş University

Secure attachment seems to be a fundamental resource for optimal child development, and parental, especially maternal sensitivity is the precursor of attachment security. Therefore, in recent decades, many attachment-based intervention programs have been developed mostly in Western countries (Dozier & Roben, 2015; Metin-Orta & Sümer, 2016). Past meta-analytic studies have shown that these interventions, especially those with short sessions are indeed effective in enhancing positive parenting and sensitive responsiveness (*see* Bakermans-Kranenburg et al., 2003).

The aim of the current study is to examine the effectiveness of a culturally sensitive adaptation of the Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting and Sensitive Discipline (VIPP-SD) in Turkey, and to assess its effectiveness on maternal sensitivity. VIPP is an attachment-based intervention that aimed to enhance parental sensitivity and the VIPP-SD program includes parental sensitive discipline as a special focus for preventing children's current and potential externalizing problems. The VIPP-SD program aims to enhance parents' sensitive responsiveness by demonstrating to notice their child's explicit and implicit signals, interpret them correctly, and finally to show prompt responsiveness. For this purpose, the sessions in the program focus on capturing the critical mother-child interactions are called "sensitivity chains". Each video-feedback session is targeted to increase these positive interactions and give specific tips for responsiveness by enhancing mothers' awareness and parenting competence (Juffer et al., 2008a, 2008c).

In sum, in the current study, we aimed to adapt and test the effectiveness of VIPP-SD considering the specific child-rearing context of Turkey using a randomized control design. Designing a culturally sensitive intervention is necessary given that parenting show large

cultural variations and interventions might not have the same effects on Turkish population in comparison to the participants where (VIPP-SD) was originally developed (Netherlands). For example, Turkish mothers were not accustomed to singing with their child, therefore, that task was changed to playing with a pretend tea-set.

Method

The current study included three sessions: (1) the pilot study and adaptation of intervention, (2) the intervention, and (3) the follow-up. In the first session, a pilot study was conducted in order to evaluate the adapted documents in the Turkish cultural context, and to assess inter-rater reliability for the main assessment measures. In the second session, intervention and control visits were completed, and pre-test and post-test scores were collected in order to assess the effectiveness of the intervention. In the third session, a third measurement was completed to assess the long-term effectiveness of the intervention program. Overall, seven visits that were composed of four interventions and three measurements (pre-test, post-test, follow-up) were completed for the intervention group; and three home visits that only included the pre-test, post-test, and follow-up measurements were completed for the control group.

Participants

The study included mothers of 9-33-month-old children, with a relatively lower SES from Ankara and İstanbul ($N_{female} = 48$, $N_{male} = 49$). The sample was randomly divided into control and intervention groups. Four thematic meetings regarding sensitivity and sensitive discipline were held with the 59 mothers who were in the intervention group.

Address for Correspondence: Prof. Dr. Nebi Sümer, Sabancı University, Faculty of Arts and Social Sciences, Orhanlı, Tuzla, 34956, İstanbul

E-mail: nebisumer@sabanciuniv.edu

Materials and Procedure

Through intervention sessions, mothers were shown and provided with feedback on short videos, in which they had been recorded in the previous session, interacting with their children. The control group consisted of 38 mothers and they received four telephone calls regarding child development between the pretest and post-test assessments. Maternal sensitivity was evaluated through the 'Ainsworth Maternal Sensitivity Scale' (Ainsworth, Bell, & Stayton, 1974) by coding the recorded video clips showing mother-child interactions. Maternal behavior and attitudes towards discipline were assessed by the 'Maternal Attitudes toward Sensitivity and Sensitive Discipline Scale' (Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn, 2003).

Results and Discussion

GLM repeated measures analyses were conducted to test the effectiveness of the intervention program. Between-group factors were experimental (intervention-control), and time (pre-test, post-test, and follow-up) was entered as a within-group factor. Because the program was applied to a non-clinical sample who have relatively high levels of maternal sensitivity, additional analyses were conducted to see if the VIPP intervention had an effect on the mothers' who initially had low levels of sensitivity and were actually in need of the intervention. For this purpose, mothers pre-test scores on the Ainsworth sensitivity scale were calculated and four groups of mothers were formed by using the median split for both intervention and control groups. Mothers having sensitivity below the median in the intervention group were expected to benefit the most from the VIPP-SD.

The results indicated that VIPP-SD was effective in increasing maternal sensitivity in low-middle SES mothers in the relatively collectivistic culture of Turkey. Specifically, the results revealed a significant increase in maternal sensitivity through observed [time*group, for post-test: $F(1, 95) = 8.30, p < .01, \eta^2 = .08$; for follow-up: $F(1, 81) = 11.87, p < .01, \eta^2 = .13$] and reported measures [time*group, for post-test: $F(1, 95) = 6.70, p < .05, \eta^2 = .07$; for follow-up: $F(1, 81) = 4.44, p < .05, \eta^2 = .05$]. Maternal sensitivity scores of mothers who were in the 'risk group' with low levels of sensitivity in the pre-test assessment were found to increase significantly over time ($M_{pretest} = 4.46, S_{pretest} = .80; M_{posttest} = 6.07, S_{posttest} = 1.19; M_{follow-up} = 6.95, S_{follow-up} = .93$) and benefitted the most as compared to the remaining three groups of mothers. This finding shows that short-term behavior-oriented early intervention programs have higher effectiveness on groups with higher levels of need.

Themes in the VIPP-SD intervention capture sensitive parenting (Ainsworth et al., 1978) (e.g., 'understanding the child', 'sensitivity chain') help mothers to understand and respond to the child's verbal and implicit signals promptly, and appropriately. In addition, observations on the videos that were specifically made of previous mother-child interactions help the mother to focus her attention to the child's behaviors, thus enhancing the mother's ability to observe and develop empathy for the child's experiences. Mothers seemed to gain parenting efficacy as well as sensitivity in meeting their children's needs, through focusing on the scenes in the specifically edited video clips in which mother-child pairs had positive interactions. This notion of the intervention that focuses on the positive interactions encouraged mothers to demonstrate more sensitive behaviors towards their children.

The leading factors that increased the validity of this intervention program's cultural adaptation were the methods used and three critical themes, namely, understanding/acknowledging children, showing a sensitivity chain, and sharing emotions. Some of the mothers reported that they became better at understanding the implicit messages given by their children and regulating their parenting behaviors accordingly. Considering the Turkish cultural context, in this program the messages related to promoting child autonomy and exploratory/regulating control were also given to the mothers in addition to the messages related to closeness, affection, and interdependence. This would be seen as another factor that might increase the validity of this intervention program's cultural adaptation. Taken together, VIPP-SD encouraged sensitive parenting behaviors in the Turkish cultural context.

Researchers should consider the cultural differences while adapting intervention programs, and the intervention program should be adapted in tune with the daily practices and values in the given cultural context. For instance, in the pilot study, it was observed that Turkish mother-child pairs usually do not sing together, so they found this task difficult. Therefore, mother-child pairs were asked to play with the toy tea set, as part of playing house, instead of singing together as was used originally in the program. In this sense, the cultural differences in parents' attitudes and behaviors and the culture-specific practices in the daily context were taken into consideration during the adaptation process of the VIPP-SD intervention program.